

Ühe ebausü õigustus.

Borgese moodi.

Meelis-Lauri Erikson

Mõni aasta tagasi Oslo vanalinnas sattusin ühes raamatupoes mahukale teosele, mis kandis petlikku nimetust *The Wordsworth Encyclopedia of World Religions*. Artikkel, mis käsitles Babüloonia usundeid mainis ka Babüloonia alamaid jumalaid, kes on anonüümsed ja keda kutsutakse (lihtsalt) *igigi* ja *anunnaki*. Mõtlesin selle kummalise rahva peale, kes rajas võimsa impeeriumi, kelle karjusedki tundsid planeetide liikumist ja teadsid Maa kaugust Päikesest, kes pagendasid oma jumalad kättesaamatusse kõrgusesse selleks, et igapäevaselt karta ja austada anonüümsust. Nende peajumalad nimedega Anu, Bel (või Baal või Enlil) ja Ea asuvad põhjatu kaugel ning ei sekku maailma asjadesse, nende vist küll kõige populaarsem Marduk, vähemalt Hammurapi tsentraliseerimistaotluse ajal kõige populaarsem, oli samuti tohtu kaugel. Mõtlesin sellelegi: kuidas ja kuna tekkis küll revolutsiooniline idee austada Ühtainsat Nähtamatut Jumalat nagu muistsetel israeliitidel võibolla oli. Kuid siis aimasin (tol hetkel ainult aimasin) ma veel midagi, näis, et artikkel räägib Millestki Muust. Ma otsin raamatu ära.

Henoteismiks nimetatakse fenomenoloogilist mõistet, mille järgi polüteistlikus panteonis aeg-ajalt kerkib esile üks jumal, kellele on suunatud kultus, kuid ei eitata teiste jumalate olemasolu. Mõnes mõttes on henoteism täpsem polüteismi vastand, kui seda on monoteism. Ükski jumal pole kunagi unustatud (Ledourcet väidab, et mistahes jumalad aegade vältel on kõik Ühe Jumala ilmutamisvormid. J. G Ledourcet. *La Grande Approchant*. Paris, 1994). Hakkasin otsima seda tunnet, selle tunde põhjust, mis mind tabas tookord Karl Johani tänaval Oslos. Otsisin isegi üles oma vanad konseptid ja leidsin sealt ühe kirjandusnimistu hulgast viite sellisele teosele - Joachim Bisset. *Die Götterwiederkunft. Einige Aufmerkungen über Historie und Glaube*. Bern, 1940. Jättes esialgu kõrvale teoloogia tervikuna ja tegeledes selle ühe haru: religioonifenomenoloogiaga, arutlesin ma umbes nõnda (praegu võin ma seda juba midagi kartmata ja värinat tundmata kirja panna. Tookord pimestas see mind – umbes nagu Sauli Damaskuse teel).

Maailm on loodud Jumala poolt, kelle nime ümbritseb saladus. Jumala püha nimi – JHWH Tetragrammaton – tõlgitakse lihtsalt Issandaks. Eesti keeles nimetatakse Teda pärisnimega – Dominus, Segnieur, Herr, Lord on meil tehtud pärisnimeks. Näib, et eestlased ei rahuldunud nimetu Jumalaga ja nad on Talle andnud nime. See pole ainult keeleajalooline- ega filosoofiline küsimus. Kui usk (ja meie spekulatsioonid) lubavad Teda nii kutsuda, siis ilmselt lubab ka Tema. Aga – nomen est omen – kellegi, ükskõik kelle nimi on alati osa tema olemusest, tema reaalsusega haakuv avaldumisvorm. Võibolla on meil kõigil veel salajased ehk sisemised nimed nagu juudid usuvadki. Nad usuvad, et pärast surnu matmist tuleb tema juurde ingel Duuma (mis tähendab Surm), avab tulise mõõgaga ta haa ja küsib: Ma´semcha? Mis on su nimi? Kui lahkunu vastata ei oska, siis on ta mõistetud igavesse hukatusse. Jumala sisemist nime ei mahutaks kogu loodugi, seda vähem see mannetu kirjatükk siin. Kuid see polegi minu taotlus.

Nii nagu Canterbury Anselm oma teoses *Cur Deus homo?* (ning küllap tema mõjul) arutlesin siin samuti Jumala inimesekssaamise üle. Bisset tsiteerib Anselmi palju, kuid ta kasutab (ilmselt varasematele müstikutele toetudes) väljendeid Nime avalikustumine või isegi Taevaste laskumine. Need oleks mul ehk suurema tähelepanuta jäänud kui "kirjanduslik ornamentika", aga... Kui poleks olnud seda suurt aga.

Origenes (kui mainida vaid üht näidet) on üles ehitanud terve suurejoonelise universumi ajaloo ja Taevariigi asjade ülevaate, kus kõik peab lõpuks naasema. Alumine on ülemise peegelpilt. Seda näitab kujukalt heebrea tähestiku esimene täht alef א See on number 1 või ka 1000. Ja see pole mitte pulli pea (nagu ekslikult arvatakse), vaid kujutab inimest, kes näitab ühe käega Taevasse ja teisega maa peale. Ülemine on alumise peegeldus. Kuid kogu loodu ei ole veel päralt jõudnud ja veel kestab armuaeg. Mis siin on reaalne, st meile käegakatsutav ja mõistetav, on Jumala ilmutus läbi aegade. Ja eriti see, et ilmutus on teoks saanud "lihas", st inimesele mõistetavas vormis. Sest me ei teaks Temast midagi, kui Ta end ei ilmutaks. Selline teoloogia on minu meelest igati korrektne. Ma

ei kahtle maailma ja iseenese olemasolu tõepärasuses, kuid ei julge välja joonistada võimast stsenaariumit iseenese ja universumi olemasolu loo õigustuseks. Selline taotluski tundub mulle mannetu. Ja ka kasutu.

See mõistetav vorm on nähtavasti olnud aegade ja ajastute jooksul erinev. Ka Bisset kirjutab, et Jumala sisemise nime teadasaamine on lootusetu üritus. Paljud on isegi hukkunud, püüeldes tundmatut. Bisset väidab, et mõiste "paganlik" on olemas vaid kui teatav religioonipsühholoogiline hoiak ning väljaspool seda tähendusringi on see mõiste sisutühi (Bisset, 189). Ta oli kirikuloolane, huvitatud piiblarheoloogiast ja ilmselt Origenest palju uurinud.

Kas on võimalik, et vanad mesopotaamlased teadsid seda; et nad said vastava ilmutuse ja löid vastava religiooni? Pean seda võimalikuks. Nad said ilmutuse, mis oli inimesele mõistetav vorm. Nad "käisid vägisi Taevariigi peale, et see enestele kiskuda". Selleks oli vaja viia jumalad kaugele ja tuua nende kättesaadav vorm võimalikult lähedale. Jumal on just siin, tsikurrati tipus. Nende linnade NIMIjumalad olid liiga kaugel. Nad olid LIIGA pühad. Kuid Mesopotaamia rahvad teadsid paljusid asju ja ennetasid paljusid asju. Nende usundit on alati vaadeldud ajaloolis-kriitiliselt ja sellele on osaks saanud traditsiooniline halvustav ning üleolev suhtumine; seda eriti ortodokssete protestantide hulgas (Dietmar Held. Das babylonische Gewirr, Leipzig, 1978). Kuid ka sellistel autoritel on omast kohast õigus. Jumal poleks Jumal, kui Ta oleks maine, st "lihas". Kuid ka Jumala nimi on lihalik, meie jaoks. Teisest küljest poleks inimesele määratud mingit muud võimalust, peale igavese hukatuse ja kaduviku, kui poleks lunastust, st Jumala lihakssaamist, mille kaudu inimene saab taas üheks Temaga. Kas nad ennetasid ka seda? Ka usk ei ole viimselt inimese välja mõeldud, vaid on Jumala ilmutus (ja just seda ma tookord aimasingi; see ajas mul alguses lausa juuksekarvad püsti).

Arvan, et see pole siiski mingi kuri vaim, kes mulle neid mõtteid sisendas. Ehk võib *igigi* ja *annunaki* tõlkida lihtsalt kui "haldjad ja tondid" või "härjapõlvlased ja hiiglased". Aga minagi olen liha; ma kasutan mõistetavaid vorme, sest teisiti ma ei saa. Ei ole võimalik.

Ma loodan, et ma ei ole teotanud Jumalat, Püha Vaimu, mida inimesele andeks ei anta. Jällegi needsamad juudid jagavad elutarkust (seega igapäevast usku), et kõige eest tuleb mingil moel maksta. See lugu tervikuna on väljamõeldis. Välja arvatud lugu alguses mainitud entsüklopeedilise väljaandega. See on mul praegugi, mil ma neid ridu kirjutasin raamaturiivis, kirjutuslauast vasakut kätt.